

Martin Kovats

Etnikai megjelölés és szemétdombpolitika

(Tudományos észrevételek a görögországi cigányságról)

Az etnikai különbözőség fogalma legalább olyan régi, mint maga a történelem. Kísérletként értelmezhető, magyarázatot keres a népek között fennálló (egyed) különbségekre és arra, miért hajlamos az ember látszólag homogén tulajdonságokkal rendelkező csoportokban élni. Ennek ellenére az egyén és a hierarchikus társadalmak szerkezetére jellemző megosztottság legjobb esetben is csak nyers általánosításokra korlátozódik minden „etnikai besorolásra” tett erőfeszítést, legrosszabb esetben pedig egyáltalán nem helytállóak. Az etnikai hovatartozás az emberek életében mindig is másodlagos tényezőként szerepelt a személyes kapcsolatok, az anyagi szükségletek, a társadalmi rang és a vallás mellett. Ez azonban korántsem egyenlő az etnikai hovatartozás problémájának tagadásával. Akárcsak a hidrogénatomot összetartó erők, az etnikai hovatartozás is mindig jelen van (a legtöbb) egyén és közösség életében. Igaz, csak külső tényezők hatására változhat ez az erő óriási energiává, történjen az építő vagy romboló irányban. Egy néphez való tartozás egyesek számára büszkeségük alapvető forrása, másokat viszont szégyenérzettel tölt el. Az etnikai mozgósítás szolgálhatja a közösség védelmét vagy felszabadítását, bár legtöbbször más népek lemeszárlását és leigázását vonja maga után. Az etnikai besorolás célja alapvetően az, hogy mind személyes mind politikai értelemben vett kapcsolatokat határozzon meg, és hogy segítsen az „én”-nek felismernie önmagát, vagy még inkább a „másikat”. Ennek alapján nem csoda, ha kategóriái önkényesek és kizárólag a besorolást végzők relációjában értelmezhetőek. Az etnikai osztályzás következtelenségei ellenére, maga a jelenség szakadatlanul tartja magát, és immár kétezer éve megoldhatatlan tárgyilagos humanizmus és a megalkuvásra hajlamos etnikai megjelölés közötti konfliktus.

A világ még manapság is azon fáradozik, hogy megmagyarázza, miért különböznek nyelvükben, kultúrájukban és elméjükben az emberek. Öröndetes, hogy a jelenlegi európai diskurzus a „különbséggel szembeni tiszteletre” fekteti a hangsúlyt. Ez a diskurzus azonban csak akkor érvényes, ha általános emberi kategóriákkal érvel, és ha az aktuális politikai és filozófiai célkitűzéseket híven tükrözi. Korszerű megközelítésből kell döntő tényezővel kell számolni, bár ezek valóságához fűződő kapcsolata vizsgálatra szorul. Az első az, hogy az etnikai csoportokat (amiket egy hegemonián alapuló társadalomban kisebbségeknek neveznek) homogén entitásként tartják számon. A magyarországi kisebbségi törvényekbe foglalt kollektív jogok eszméje a legjobb példa erre. Tizenhárom ilyen csoportot azonosítottak be, de sem az eltérő szükségletek és körülmények tényét, sem pedig a

szóban forgó közösségeken belüli, legfőképpen pedig a romák között fennálló nyelvi, kulturális, földrajzi, társadalmi és gazdasági különbségeket nem ismerték el. A második pedig az, hogy ezeknek a „csoportoknak” egyedül annyiban van létjogosultságuk, amennyiben „eltérnek” a társadalmi többségtől. A hangsúlyt itt a kisebbségek „kulturális autonómiájára” fektetik és támogatják a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos törekvéseket. Mindazonáltal, mint állampolgárok, a kisebbségi csoportok tagjai minden szempontból befolyásolják a társadalmat, és minden szempontból a társadalom befolyása alá esnek. Mégis éppen a sztereotip „különbségek” szajkózásán kívül a cigányokról hallani sem lehet az egészségügyet, a lakásfejlesztést vagy a munkanélküliséget érintő általános vitákban, arról nem is beszélve, hogy a cigányság társadalomtörténeti fejlődését egyszerűen senki sem méltatja figyelemre.

A primitív etnikai megjelölés következményei messze túlmutatnak a tudományos pontatlanság tényén, ami már önmagában is elég lenne ahhoz, hogy az eddig létrejött fogalmakat megkérdőjelezzük. A csoporton belüli különbségek figyelmen kívül hagyása megakadályozza a fejlesztésre irányuló törekvéseket, és hozzájárul az előítéletek kialakulásához. A cigányok történelme Mária Teréziától a mai napig tele van ilyen meghíusult fejlesztési törekvésekkel, mivel a fejlesztést szorgalmazók mindig is képtelenek voltak megérteni a cigány közösségek közötti különbségeket, ezen különbségek természetét. A vándor cigányok megkötésével kapcsolatos paranoid elképzelések következtében súlyos előítéletek alakultak ki mind a vándor, mind a letelepedett cigányokkal szemben. Az egész népet hibáztatják olyan bűnökért, amelyeket annak egy elenyésző része követett el. Ha egy társadalom képtelen egy kisebbség tagjait úgy tekinteni, mint a társadalom elemi alkotórészeit, és inkább valamiféle hordalékkultúrában közreműködő egyéneket lát bennük, akkor a társadalom nem fogja önmagát és önmaga fejlődését megérteni. A kisebbségi közösségek tagjaira általában jellemző egy bizonyos, vagy az összes marginális társadalmi helyzet, ezért válik elkerülhetetlenné a kisebbségi jogok törvénybe iktatása. Akárcsak egy forgó keréknél, az állandó fejlődésben lévő társadalomban is azok mozgása látványos és egyértelmű, akik a középponttól a legtávolabb esnek. A margón élők hajlamosak életmódjukon változtatni, így a társadalmi változás is itt figyelhető meg legelőször.

A cigányság Európa legnagyobb etnikai kisebbsége. A történelmi hagyományokból és tapasztalatokból adódó hasonlóságok ellenére, a különböző országokban élő cigányok között számottevő különbség érezhető, sőt, ország-

határon belül is ugyanez a helyzet. Maguk a cigányok, akár csak mások évtizedek óta próbálják meghatározni, mi is a cigányság. Az így kialakult kategóriák az idők során átértelmeződnek, rajtuk keresztül jól lemérhető, hogyan fejlődtek a kapcsolatok közösségen belül és kívül. Jelenleg egyes államokban, például Magyarországon, a cigányok kollektív jogokkal rendelkeznek, míg máshol, teszem azt Angliában, népcsoportonként ugyan elismerik őket, mégsem élveznek semmilyen plusz jogi védelmet. Görögországban a cigányságot hivatalosan nem tekintik népcsoportnak, a cigány tudat azonban létező fogalom a cigányok és nem-cigányok, valamint a tisztviselők körében egyaránt. A görögországi cigányság jelenlegi helyzete jól tükrözi, milyen helytelen kategóriákba szorítja őket megítélésük. A görög cigányságon belül hatalmas, főleg gazdasági különbségek fedezhetők fel. Ezeket Görögország fejlődésének relációjában kell értelmeznünk ahhoz, hogy lássuk, milyen irányban haladnak. Így ugyan a cigányok közötti különbségek jelentősége jóval túlmutat a cigányság helyzetén, sőt, Görögországnál is, de ebből a szempontból értelmezhetővé válik az összes többi európai társadalom is.

KÜLÖNBBSÉGEK

Senki sem tudhatja, pontosan hány cigány él Görögországban, becslések szerint azonban 150-400 000-re tehető a rom lakosság száma. Soha nem volt hivatalos cigány népszámlálás, sem nemzeti, sem önkormányzati szinten. Görögországban egyetlen kisebbségként jegyzett népcsoport a török, így a cigánytudat megfogalmazása nemzeti szinten lehetetlen. A kormány egyetlen hivatala sem foglalkozik cigánykérdéssel, sőt még cigány történelmet, kultúrát vagy nyelvet kutató egyetemi fakultás sem létezik.

Annak ellenére, hogy hivatalosan nem léteznek, a cigányok szinte az ország egész területén fellelhetők: a fővárosban, vidéki városokban, falvakban, táborokban és putrikban egyaránt. A cigány nép már több évszázad óta jelen van itt, de érkeztek még az 1920-as évek görög-török népvándorlásával, mások pedig különböző európai országokból kerültek át. A cigányok a gazdaság majdhogynem minden területén megvetették lábukat, úgy a mezőgazdaságban, mint a szolgáltató iparban, a bürokrácia és a turizmus azonban kiveti őket. Az állandó és átmeneti munkanélküliek közt is gyakran találunk cigányokat. Sokféle szempontból megközelíthető a görögországi cigányközösségek közti különbség, de a leglátványosabb eltérés gazdasági és társadalmi helyzetükben mutatkozik meg. A legjobb példa erre két athéni romaközösség helyzete. Földrajzilag ugyan nem esnek messze egymástól, mégis mintha két különböző bolygón élnének.

AGGIA VARVARA

Aggia Varvara egy munkások által lakott külkerület a főváros keleti részén. Az ottani 4 000 cigány a környékbeliek

mintegy tíz százalékát teszi ki. Az 1920-as évek óta, vagyis az első világháború után Törökországból kiűzött keresztény cigányok letelepedésétől fogva létezik itt cigány közösség. Akkoriban ez a kerület még nem tartozott a városhoz, és csak az elmúlt harminc év urbanizációjától duzzadt fel a lakosság száma, többnyire a földjeiket hátrahagyó görög parasztok miatt.

Aggia Varvarában a cigányság európai színvonalon él. Jelenleg 20 százalékos a munkanélküliség, mégis, szinte az összes felnőtt roma dolgozik. Erre az a magyarázat, hogy sokan saját maguk kereskednek. Néhány évtized alatt a cigányság megtalálta a helyét a gazdaságban, tapasztalatokra és tőkére tett szert. Az a tény, hogy előbb telepedtek le a környéken, mint a görögök elismert gazdasági és társadalmi rangra emeli a helyi cigányokat. Nem idegen telepések, akiknek alkalmazkodniuk kell egy már kialakított környezethez, épp ellenkezőleg, mivel a többieknél előbb voltak itt, ők jelentették az adott környezetet.

Nem minden cigány tehető. Amíg egyeseknek műhelyük vagy boltjuk van, valamint nagy tőkével rendelkeznek, addig mások olcsó árukkal, például napszemüveggel és órával kereskednek, és a turistákat célozzák meg. A gazdasági sikerekkel anyagi biztonság jár együtt. Az itteni cigányok ugyanolyan házakban laknak, mint a nem cigány lakosság. Egyeseknek saját vállalkozásuk van, és sikeres polgárként élnek az életüket. Egy ilyen gazdasági helyzet következményeképpen a társadalmi fejlődés hivatalos és nem hivatalos gátjai megszűnnek látszanak. A gyerekek iskolába járnak, vagyis alacsony az írástudatlanok száma. A görög nyelvű oktatás ugyan még problémát jelent, de nem egynek sikerült mégis jelentős akadémiai karriert befutnia. Vannak cigány orvosok és fogorvosok, és számos diák tanul tovább az egyetemen, sőt egy-kettő még külföldre is ösztöndíjat nyer. Jóllehet hivatalosan nem létezik cigány politikai szervezet, a kerület polgármestere roma, ami komoly előrelépést jelent a cigány integrációban.

KEMPING, MÁS NÉVEN: A POKOL

Athéntól északra, tizenöt vagy több millió kilométerre Aggia Varvarától fekszik Ano Liossa külvárosa. Ez itt a konglomeráció vége, innen már hegyek következnek. Mivel a várostól csupán egy apró zöld vidék választja el, csak idő kérdése, hogy szerves részévé válják. A nem csak földrajzi értelemben vett perem szélén cigányközösség él. Egy nagy rakás használt autó mögé bújt a Kemping. Itt nincsenek házak, boltok, utcák, nincs villany se. Ez a városszéli szemételep hétszáz embernek ad otthont. Olyan, mint egy morbid falusi paródia, kunyhói egymással szemben futnak fel a dombra, a kémények füstöt prüszkölnek az égre. A telep bejáratánál található A KÖZMŰ, vagyis az egyetlen vízcsap az egész közösségben.

A Kemping nem az egyetlen, de az egyik legnagyobb ilyen telep Görögországban. Bárhonnán nézzük, úgy tűnik, mintha az itteniek spontán vertek volna tábort. A kunyhók hatal-

mas fából készült dobozok, 8-10 méter hosszú és 4-8 méter széles nejlon- vagy rozsdás vasfalakkal. A bútorozatlan helységek és a vályogpadló ellenére a szobabelsők makulátlanul tiszták. Hogy kívül milyen, az más lapra tartozik. Mindenütt szemét. Egyes helyeken kupacokba próbálták gyűjteni a hulladékot, ami egészségügyi szempontból még veszélyesebb. De a gyűjtés reménytelen vállalkozás, hiszen maga a telep is szemétdombra épült. Ha gépekkel túrják fel a földet, még több hulladék kerül felszínre a városiak évszázados melléktermékét rejtő szemétbánya aljáról. Mégis hiba lenne azt gondolni, hogy a települést maga a közösség hozta létre. A telepet a Népjóléti Minisztérium (nem vicc!) ajándékozta a helyi szegény cigányoknak, 1982-ben. Olyan ez, mint egy rezervátum, amit gazdasági és társadalmi fal övez.

A Kemping nem feltétlenül jelent életfogytiglant. Anó Liossa szívéhez közel élnek más cigányok is, házakban vagy fémkonténerekben. Egyre több az út, sok helyre bevezetik az áramot, és lehetőség nyílik más társadalmi juttatásokban, például az oktatásban is részt venni. Ez az a hely, ahova a kempingiek vágnak, és kerülnek, ha sikerül elegendő pénzt összeszedniük, hogy végre elhagyhassák a nyomornegyedet. De az állandó nélkülözés szinte lehetetlenné teszi az elköltözést. A fizikai és társadalmi elszigetelődés miatt csak kevesen kapnak munkát, legtöbbször kénytelenek szemétyűjtésből élni. Alacsony tőkével vagy tőke nélkül nehezen indítható vállalkozás, nem sokan járnak iskolába, és a 700 kempingi közül néhány kivétellel szinte mindenki analfabéta. A hatóságok nem hajlandóak a gazdasági szempontból haszontalan közösséggel foglalkozni, sőt elrettentő példaként hangoztatják, hogy a cigányok szeretnek ilyen körülmények között élni. Ezek a romák, mivel tehetetlenek nem nagyon reménykednek a külső változásban, inkább összetartanak és így próbálják túlélni, átvészelni a nyomort.

KÜLÖNBSEGEK, „ELTÉRÉSEK” ÉS CÉLKITŰZÉSEK

Görögország egész területén élnek cigányok. Körülményeik alapján a két bemutatott szélsőség, Aggia Varvara és Kemping között ingadoznak. De amíg az előbbi kivételes esetnek tekinthető, addig az utóbbihoz hasonló nyomornegyedekben a népesség mintegy egyharmada tengeti életét. Tagadhatatlan, hogy bizonyos tényezőket minden közösségben megtalálunk, ilyen például a cigány öntudat, ami közösségen belül és túl is érezhető, vagy a nyelv (hiszen csekély azoknak a cigányoknak a száma, akik sem cigányul sem görögül nem beszélnek). Egy olyan célkitűzés, ami – hogy a legprimitívebb megközelítést használjam – A cigányok összességére vonatkozik, gyakorlati szempontból mégsem tekinthető helytállóknak, mivel a közösségek szükségletei és körülményei rendkívül változóak. Az effajta vállalkozás, hacsak nincs tisztában azzal, hogyan kell hatásosan megbirkózni a szegénység problémájával, könnyen faji diszkriminációba torkolthat, minthogy a kempingi körülmények csak végtermékei annak az ok-okozati viszonyoknak, amiben

cigányság és szegénység szétválaszthatatlan. Aggia Varvara példájából tisztán látszik, hogy a kempingiek nem azért szegények, MERT cigányok. Ez nem azt jelenti, hogy az etnikum kérdése lényegtelen ott, ahol a lakosság 100 százaléka cigány. Egy célkitűzésnek azzal a szándékkal kell megfogalmazódnia, hogy a célnép életkörülményein változtat. Csak akkor lehet eredményes, ha külön-külön számba veszi minden olyan tényezőt, ami hús-vér emberek sorsát határozza meg. Ha ezt nem teszi, jobb esetben megmarad az eredeti jószándék, rosszabb esetben azonban előre nem látható következményekhez vezethet, tetszetős hangzatossága mögött megbújik a szegénység, és elsorvad az igazi változtatás igénye.

A célkitűzések, akárcsak ezek hiánya, a megcélzott társadalmi jelenségről alkotott feltevéseken alapulnak. Ha egy kisebbségi közösséget csak olyan (elsősorban nyelvi és kulturális) szempontok alapján vagyunk képesek megközelíteni, melyek alapján különbözik a társadalom fennmaradó *részeitől*, akkor nem érthetjük meg a kisebbség és a többiek közötti összetett kapcsolatot. Az emberi, etnikai vagy cigány közösségek idővel nemcsak hogy változnak, de még a változás minősége is attól függ, hogy milyen (egyre inkább) kibogozhatatlan viszony fűzi az adott közösséget a külvilághoz. Ha egy cég működését csak a gazdaság működésével egyetemben lehet felmérni, akkor egy társadalmi egység is csak más-más társadalmi szempontokkal együtt vizsgálható. Amikor egy emberi közösségen belül megváltoznak a körülmények, bizonyos mértékig a társadalom egésze változik meg. Egy-egy szociális al-csoporton belüli változás tükrözhet olyan fejlődést, ami nemcsak helyben, hanem a nagyobb, magát az al-csoportot is tartalmazó társadalmi egységek szintjén is észlelhető. Ha rosszul határozunk meg egy alcsoportot, nemcsak a megfelelőcélkitűzések megfogalmazása válik lehetetlenné, hanem csökken annak esélye is, hogy megértsük a kisebbségi közösség és a társadalom fejlődését.

MIT JELENT A KEMPING

Hogy miként állunk valamihez, az döntő mértékben attól függ, hogy hogyan értelmezzük. Ha egy embert gonosznak tartunk, próbáljuk elkerülni. Ha hazudik, megfegyveljük és megbüntetjük. Ha azonban valami mélyebb de megoldható problémáról van szó, figyelmesen megpróbáljuk a viselkedés okait feltárni, és orvosolni. A cigány közösségek megértése mindig is nehézségekbe ütközött – főleg a kívüllálók számára – a tudományos kutatás hiánya és az előítéletesség miatt, továbbá azért, mert maguk a cigányok sem tudták, mit gondoljanak magukról és közvetlen környezetükről. A Kempinggel hasonló a helyzet, a jövő attól függ, hogy azok, akik jelenleg pálcát törnek felette, mit képesek felfogni:

— a múltból:

A legegyszerűbb és a leggyakoribb értelmezés szerint a Kemping a múltból vissza maradt csökevény-közösség, amely

idővel integrálódni fog a társadalomba. A cigányok lassabban sajátítják el a modern társadalomban nélkülözhetetlen gyakorlatiasságot, de ha kivárjuk, megtanulnak írni, olvasni, munkát találnak a városban, akár csak a parasztok a második Világháború után. Eszerint a nézőpont szerint Görögország társadalmilag még nem tekinthető teljesen kifejlesztettnek, egyes fogyatékoságai miatt pedig egyszerűen nem jöhet létre a teljes integráció. Az állam annyit tehet a cigányok „modernizálásáért”, hogy különböző szolgáltatásokat nyújt nekik, és harcol a társadalmi korlátok és a rasszizmus ellen. Végül is minden akadály legyőzhető, ha megvan az akarat. Ezt a hozzáállást látszik igazolni Aggia Varvara példája is, ahol a cigányok, ha szorgalmasan dolgoznak, ugyanúgy (ha nem jobban) élhetnek, mint a görögök.

— *ajelenből:*

Egy másik megközelítésben a Kemping esete is rámutat arra, hogy a fenti elmélet túlon túl leegyszerűsíti a helyzetet. Korántsem beszélhetünk arról, hogy a társadalom egésze halad előre, a benne lévő különböző csoportok pedig a saját ütemükben követik. Helyesebb azt állítani, hogy a társadalom alkotórészei között fennálló kapcsolat alapján határozható meg egy csoport fejlődési sebessége és iránya, vagyis aszerint, hogy hogyan változik helyzete az egészhez képest. Más szóval úgy, hogy a kempingiek jelenleg sokkal rosszabb körülmények között élnek, mint harminc évvel ezelőtt. Elvesztették a társadalommal a kapcsolatot, és így talán cél nélkül toporognak, valamint a társadalom haladásával össze nem egyeztethető túlélő stratégiákat dolgoznak ki, mint például a bűnözés (ami feltűnően nagy arányú a Kempingben), a kukázás, vagy a kábítószerrel való visszaélés. Ebből a szempontból a Kemping sokkal súlyosabb gondot jelent mind a helyiek, mind pedig a társadalom számára. Nagyobb együttérzés és sokkal aktívabb külső közreműködés szükséges, mert a problémák orvoslásakor nem hagyható figyelmen kívül a társadalmi rétegződés. Idővel minden megoldódni látszik, manapság még a cigányokat is úgy ítélik meg, mint akiket befolyásol a környezetük. Ezek szerint elég a környezetet megváltoztatni ahhoz, hogy a cigányok újra útnak indulhassanak a társadalmi fejlődés felé.

Az első álláspontot, legalábbis eddig, maga a görög állam képviselte. Könnyítésről szó sem lehetett, a cigányoknak kellett — úgy ahogy tudtak — alkalmazkodni.

A második álláspont a jelenlegi Európa túlnyomó részében kezd teret hódítani, és lassan eléri Görögországot is. Az oktatási tervek és az infrastrukturális fejlesztésekre rendelkezésre álló alapítványi juttatások nem kis mértékben ösztökélik az államot, hogy tegyen végre a cigányokért. Ha segítséget kapnak a kezdethez, a kempingiek képesek lesznek felzárkózni az Aggia Varvara-iakhoz, vagy az átlag görögökhöz, és ugyanúgy élvezni fogják a gazdasági és társadalmi fejlődést.

Létezik azonban egy harmadik álláspont is, ahonnan megkérdőjeleződnek az eddigiekben emlegetett fejlődéssel kapcsolatos feltevések. Eszerint a Kemping se nem a múlté, se nem a jelené, és különben sem lehet „megoldani”. A

Kemping, amihez csak a londoni „Cardboard City”, vagy a fejlődőországnomórúságos falvai hasonlítanak, elkerülhetetlen következménye a különbségekre alapozó fejlődésnek (vagyis a kapitalizmusnak). A margón tengődő kempingiek nem csupán a jelen osztálykülönbségeit példazzák, hanem a jövőt is előre vetítik, de nem csak a cigányokét, hanem azokét az egyre növekvő számú tömegeket is, akik a modern világ dinamizmusában feleslegessé váltak.

— *ajövöből:*

A versenygazdaság és a versenypolitika világában az nyer megalapozott társadalmi helyzetet és lehetőséget, aki a társadalmi forrásokkal rendelkezik. A többi, kevésbé tehető és befolyásos ember abban reménykedhet, hogy a nála nagyobb segítségére lehet pozíciójuk fenntartásában. Erre a leg egyszerűbb példa a munkapiac, ahol a telítettség miatt a munkáltató azt a munkást választja, amelyik előremozdítja a vállalkozását. Ugyanez nemzeti szinten is igaz. A kormány célja az, hogy az ország gazdasági és társadalmi fejlődését a befektetés és szabályozás elve alapján irányítsa, eszerint képezzen orvost és autószerelőt, vagy részesítsen előnyben egy szektort, egy másikkal szemben. A döntés a játékosok befolyásától függ, akik saját érdekeik szerinti irányvonalakat szabnak. A késő huszadik századi európai gazdaság tipikus ismertetőjele például az, hogy nyugaton és keleten egyaránt csökken a kereslet a szakképzetlen munkaerő iránt, romlik a munkaerőjükből élők társadalmi helyzete.

Ilyen megközelítésből a kempingiek nem remélhetnek túl sok segítséget. A szakképzetlenek, főleg iskolai végzettség nélkül aligha találnak munkát egy olyan gazdaságban, ahol hatalmas az állandó munkanélküliek száma (Görögországban a hivatalos adat 16 százalék). Kevés a valószínűsége egy olyan mértékű befektetésnek is, ami lehetővé tenné a beiskoláztatást, vagy az infrastruktúrát. Ez a kettő pedig elengedhetetlen ahhoz, hogy versenyképesek maradjanak a munkaerőpiacon, vagy saját vállalkozásba kezdhessenek. Hiába cinikus, a harmadik álláspont mégiscsak értelmesebb magyarázattal szolgál, mint az első kettő, ahol az állam nincs tisztában semmivel, vagy ha igen, képtelen segíteni, ahol a kempingiek és a hozzájuk hasonlóak — valami különös adottságuk folytán — képtelenek nem szemétdombon élni.

SZEGÉNYSÉG ÉS ETNIKUM

Nem csupán gazdasági kérdés. De mivel mindkettő létezik, a kempingiek cigányságtudata egyszerre táplálkozik önmagából és a társadalom megítéléséből, és nem kis mértékben járul hozzá a jelenlegi helyzethez, illetve a jövőképhez. Bár a cigányok elleni fajgyűlölet sokkal kisebb Görögországban, mint bárhol Európában, az a tény, hogy a kempingiek nem görögök, növeli hátrányukat a többséggel szemben, nincsenek egyenlő lehetőségeik, és nem veszik komolyan a helyzetüket. A kitesztottság növeli a „másság” érzését a kempingiekben, így a cigányságtudat számukra a legnagyobb segítség a kitartáshoz. De nem azért lesznek

szegények, mert cigányok. Az Aggia Varvara-iak sikerei nem kis mértékben cigányság tudatuknak köszönhető, ami jelentős szerepet játszott jelenlegi körülményeik kialakulásakor. A két közösséget gazdasági helyzetük és lehetőségeik különböztetik meg egymástól. A kempingiek nem tettek, és nem is tehetnek hasonlóképpen, mint az Aggia Varvarát lakó cigányok, mert nincs hozzá elegendő, gazdasági értelemben vett terük és lehetőségük.

KONKLÚZIÓ

Az elmúlt évek során ismét divat lett etnikai hovatartozásról és sajátosságokról beszélni, hivatalos tervek szöni, és tudományos értekezéseket írni. Mivel a hovatartozás maga is egy állandóan változó tényező az emberi társadalomnak nevezett bonyolult rendszerben, a pontos meghatározások és a problémák feltérképezése gyakran lehetetlen vállalkozás. A hovatartozás jellege a különböző körülmények és tapasztalatok miatt közösségenként más és más. Még az sem biztosíték, ha látszólag egyértelműen meghatározható identitással állunk szemben, elég egy merőben új állásfoglalás, vagy egy kis idő, hogy az újrafogalmazás igénye megszülessen. A hovatartozás az, amit mondanak róla, a tárgyilagosság pedig rögtön megkérdőjelezhető, ha úgy tekintjük a megfigyelőt, mint aki magába a megfigyelt folyamatba avatkozik bele. Nem csoda egy ilyen nehéz feladat megoldásánál, hogy a hovatartozásról alkotott elképzelés és gyakorlati alkalmazása kisebb-nagyobb mértékben félrevezető. Minden megközelítés alapkövetelménye tehát egy kritikai értékítélet az esetleges hibák kiküszöbölésére és a jótékony hatások kamatoztatására.

A hovatartozás szubjektív fogalom, emberi kapcsolatok terméke. A besorolás sosem tárgyilagossá, csakis a besorolást végző személy szempontjainak ismeretében értelmezhető. A meghatározás és a besorolás olyan folyamatok végtermékei, melynek során kényelmi szempontok akarva-akaratlanul is szerepet játszanak. A célkitűzések megvalósításában a politikai, pénzügyi és társadalmi kockázatok nem elhanyagolandóak (elég felidézni, hogyan határozza meg a kisebbség fogalmát a magyarországi kisebbségi törvény).

Jelenleg két megközelítési mód különböztethető meg a kisebbségi csoportokkal szemben.

Az egyik homogén egységként kezeli az ilyen csoportot, és csak azoknak a (főleg nyelvi és kulturális) megkülönböztető jegyeknek az alapján hajlandó létjogosultságát elismerni, amelyek alapján eltér a társadalom fennmaradó részétől. Ez a megközelítés számos esetben helyt áll, de nem mindig. A görögországi cigány közösségek közötti különbség jó példa arra, hogy a homogén csoport fogalma nem valószínű. És ugyanez mondható el szinte minden ország cigányairól.

A másik a kulturális szempontok irányába tolt hangsúly, mely komoly mértékben befolyásolhatja az államot abban, ahogyan a kisebbségekkel szemben eljár. Az etnikum nem

azonosítható a nyelvvel, a kultúrával, vagy egy kisebbségi közösség tagjaival, minden emberi lénynek vannak emberi szükségletei, nem csak annak, aki más nyelven beszél. Ha a Kempinget emberi szempontok alapján közelítjük meg, az anyanyelvű oktatáshoz való joggal nem intéztünk el semmit. És amíg nem teszünk a szegénység és a kizártság ellen, célkitűzéseink gyakorlatilag feleslegesek, ezzel az erővel hihetnénk akár azt is, hogy a (cigány) embernek egyre megy, ha szemétdombon lakik, ha nem.

Végezetül annyit, hogy a társadalom képtelen megérteni önmagát és önnön fejlődését, amennyiben az etnikai csoportok problémáját egyszerű eszközökkel próbálja megközelíteni. A gazdasági és társadalmi fejlődésre irányuló célkitűzések akarva-akaratlanul hatást gyakorolnak mind a többségre mind a kisebbségekre. Ha az eddigi hátrányokat sikerül kiküszöbölni, akkor a peremen élők életében sokkal látványosabb lesz a változás, és lehetőségük nyílik a fejlődés előnyeit kiélvezni. Amíg egy társadalom az osztályok közötti egyenlőtlenség és az egyenlőtlen fejlődés szabályelve szerint épül fel, addig a perifériára szorultak nem reménykedhetnek a változásban, sőt a fiatalok, a rokkantak, a munkanélküliek és mindenki, aki kénytelen másokról gondoskodni, rövidebben, a kevésbé versenyképesek is menthetetlenül lecsúsznak. A Kemping nem azért létezhet, mert a cigányok képtelenek beépülni a görög társadalomba, vagy mert a görög gazdasági és társadalmi fejlődés még nem „fejeződött be”. A Kemping az egyenlőtlenségről tanúskodik, ami ahelyett, hogy csökkenne a jövőben, nőni fog. A Kemping nem a múlt szimbóluma, hanem egy előrevetített jövőkép. És nemcsak a cigány etnikumé, hanem minden olyan népé, akit a jelenlegi gazdasági fejlődés fog megfosztani a lehetőségektől.

Bánföldi Tibor fordítása

